

a) Što se tiče načina, kako se imaju moliti, vrijedi ovo: *Zdravo Marijo* moli svećenik do riječi *Isus*, a puk odgovara: *Sveta Marijo. Zdravo Kraljice* moli puk zajedno sa svećenikom. *Ÿ. Moli za nas* opet govori svećenik, a puk odgovara *Ÿ. Da dostojni.* — Molitvu: *Pomolimo se* moli svećenik sam, puk dodaje: *Amen.* Molitvu *Sveti Mihaele* moli svećenik, a puk završi: *Amen.* Zaziv *Presveto Srce Isusovo* kaže svećenik, a puk odgovori: *Smiluj nam se.*

b) Molitve se mole neposredno iza mise, t. j. iza zadnjega evanđelja, a da se ništa ne umeće.

c) Prema najnovijim odlukama molitve se mole samo u privatnim misama, dok se ispuštaju u tihim misama, koje nijesu privatne, kao i onim misama, s kojima je skopčana kakova svečanost, ili ako poslije takove mise slijedi kakova javna pobožnost. Prema tome ispuštaju se te molitve u ovim tihim misama:

1. u misi konventualnoj;¹
2. u misi Srca Isusova na prvi petak;²
3. u misama župskim;
4. u svim tihim misama, koje se nekom svečanosti služe,³ dakle: u misama za školsku mladež prigodom prve svete pričesti, generalne pričesti puka ili stanovitoga društva (n. pr. Mar. kongregacije); prigodom potvrde, ređenja i redovničkog zavjetovanja; poslije mise pro sponso et sponsa; u tihoj pogrebnoj misi za siromaha;

uopće u svim misama, iza kojih neposredno, a da svećenik ne odilazi od oltara, slijedi kakav sveti čin ili pobožnost (n. pr. *Te Deum*, blagoslov s presv. olt. Sakramentom, devetnica na čast Duhu Sv. itd.)

III. SVEČANA MISA.⁴

1. Što valja pripremiti.

1. U sakristiji: Odjeća za celebranta (C) i ostalu asistenciju; dva svijetnjaka s gorućim voštanim svijećama za svjećonoše i kadionica.

2. Na oltaru ima gorjeti barem šest svijeća; misale ima biti otvoren. Kraj oltara, obično na strani epistole ima biti stolić (kredenca, abacus) pokrit bijelim stolnjakom tako, da visi do tla. Na stolić valja staviti kalež priređen za misu, preko kojega se može staviti velum, koji će trebati subđakon, a na velum burzu s korporalom; ili se priredi kao obično kalež i odozgo burza, a velum za misu pokraj njega. Zatim evanđelistar (ako ga nema, tada se uzme drugi misal), u kojem valja da je zabilježena epistola i evanđelje. Imaju također biti priređene posudice s vinom i vodom, te posudica s tamjanom.

¹ D. a. 3697, VII. — ² Ib. 4271, II. — ³ S. R. C. 20. VII. 1913. — ⁴ Müller, Zeremonienbüchlein; Martinucci, Manuale; Erker, Euchiridion.

3. Sjedalo (klupa) obično na strani epistole. Sjedalo može imati naslon za leđa, ali za ruke ne; ne smije biti s jastucima, nego se jednostavno na nj stavi pokrivalo boje, koje je i misno odijelo. Za niže službenike može se prirediti jednostavnija klupa.

2. Općenita pravila za đakona i subđakona.

1. Prvo pravilo za genufleksije. Đakon (D) i Subđakon (S) prave sve genufleksije s celebrantom, ako uz njega stoje.

2. Drugo pravilo za genufleksije. Prije pretvorbe i poslije pričesti samo u tri slučaja genufektiraju D i S i to u sredini, a) kada idu kroz sredinu (na pr. kada prenosi knjigu); b) kada odlaze od oltara (na pr. kada ide pjevati evanđelje); c) ako dolaze k oltaru (na pr. poslije evanđelja); dakle ne treba genufektirati, kad s jedne strane (na pr. sa strane epistole) dođu u sredinu, niti kad sa svoje stube uzlaze k C.

3. Treće pravilo za genufleksije. Poslije pretvorbe i za cijele mise coram Sanctissimo exposito D i S genufektiraju a) u sredini, kadgod iz sredine idu na stranu ili sa strane dođu u sredinu; b) „in termino a quo“, ako odozgo idu u sredinu ili iz sredine gore; c) „in termino a quo“ i „in termino ad quem“, ako s jedne strane C prelaze na drugu¹. Izuzetak je, kad se prenosi knjiga, jer tada treba samo u sredini genufektirati; d) kadgod se maknu iz sredine (na pr. za *Ite missa est*).

4. Inkliniraju i križaju se D i S sa C kod svih molitava, koje pjeva on ili kor; isto tako kod svih molitava, koje u svečanoj misi govori celebrant *submissa voce*, a koje se u tihoj misi govore glasno, na pr. kad C čita evanđelje.²

5. Ruke drže sklopljene, ako nijesu čim zaposleni.

6. Ne odgovaraju na one dijelove, koje C pjeva; ako se ima na nje odgovoriti, to je dužnost kora.

3. Služba subđakona.³

1. U sakristiji neka dobro pogleda epistolu; pere si ruke i zatim oblači odijelo. Hvale je vrijedno, da moli dotične molitve.

¹ D. a. 4027. — ² Ib. 3535, III; 4057, V.

³ Ako službu subđakona vrši klerik, tada se valja držati ovoga dekreta S. R. C.

Quum nonnulla dubia huic Sacrorum Rituum Congregationi proposita fuerint circa servitium Clerici, qui aliquando, vel loco Subdiaconi in Missa solemnibus, vel loco Capellani in Missa ab Episcopo vel ab alio Praelato lecta, vel etiam in Missa cantata absque Ministris inserviat, eadem Sacra Congregatio, audito voto Commissionis Liturgicae, ut dubia ipsa omnino diluantur, haec statuenda et in posterum observanda decrevit:

I. Clericus ad munus Subdiaconi obeundum in Missa solemnibus, nunquam deputetur, nisi adsit rationabilis causa, et in minoribus Ordinibus sit constitutus, aut saltem sacra Tonsura initiatus.

Oblaćeci tunicelu moli: *Tunica jucunditatis et indumento laetitiae induat me Dominus*. Kad se oblači celebrant, pomaže mu, ako nije protivni običaj.¹ Kada celebrant pokrije glavu biretom i on će pokriti svoju. Prije nego će ići iz sakristije pozdravi križ ili glavnu sliku dubokim naklonom glave² a onda celebranta srednjim te sklopljenih ruku i pokrivene glave ide pred D. Ako je zgodno i običaj na ulazu u crkvu, otkrit će glavu, lijevom rukom pridržati biret na prsima, a desnom prihvatiti od ceremonijara (c) blagoslovenu vodu te se njom prekrižiti. Tada opet pokrije glavu.

2. K oltaru; pristupne molitve. Došavši k oltaru stane s lijeve C. Ako se dolazi sa strane evanđelja k oltaru, tada došavši pred oltar pusti ispred sebe D i C. Pred oltarom otkrije glavu, biret daje ceremonijaru ili kojem nižem podvorniku, te dok C napravi propisanu reverenciju prema oltaru, S poklekne na jedno koljeno in plano, bio presv. Sakramenat u oltaru ili ne bio. Križa se sa C ne govoreći ništa, a tada zajedno s D odgovara C kod pristupnih molitava. Na *Gloria Patri* inklinira, a na *Adjutorium nostrum* opet se križa. Govoreći *Misereatur tui* malo se nakloni prema C, a *Con-*

II. Clericus pro Subdiacono inserviens, alba super amictu, cingulo et tunica, absque manipulo, sit indutus, atque omnia quae ad Subdiaconum ex Rubricis spectant rite expleat, hisce tamen exceptis: a) ante Offertorium, Calicem non abstergat, et aquam in ipsum non infundat, quod in casu Diaconus praestabit; b) Calicem, postquam illum ad Altare detulerit, infra actionem, nunquam tangat, neque pallam ab eodem removeat, aut super eum reponat; c) post ablutionem Calicem non abstergat (abstergente ipso Celebrante), sed tantummodo illum componat, more solito, et velo cooperiat cum bursa, et ad mensam deferat.

III. Clericus, qui loco Capellani Episcopo vel Praelato in Missa lecta, aut alii Sacerdoti in Missa cantata sine Sacris Ministris inserviat, saltem tonsuratus esse debet, si alius Minister in Sacris in promptu non sit.

IV. Clericus ipse omnia explere potest, quae in Caeremoniali Episcoporum, lib. I. cap. XXIX, dicuntur, pro Missa ab Episcopo lecta, his exceptis: a) Calicem ante Offertorium non abstergat; b) nec vinum nec aquam in eo infundat; c) nec Patenam cum hostia, nec Calicem Celebranti tradat; d) Calicem, infra actionem, nunquam tangat; neque pallam super eum ponat aut ab eodem removeat; e) post ablutionem, Calicem non abstergat, etc., ut supra ad lit. c), n. 2.

V. Calix pro Missa lecta, sicut et pro Missa cantata sine Sacris Ministris, velo et bursa coopertus in abaco statuatur, amoto abusu illum non velatum retinendi, et ad altare discoopertum deferendi.

VI. Calix ipse, post Communionem a Celebrante rite abstersus, a Clerico ministrante suis ornamentis instrui poterit, ac velo et bursa coopertus in abacum deferri.

VII. Si vero Clericus Sacra non sit Tonsura initiatus, poterit quidem ab Episcopo aut a Praelato in Missa lecta uti Minister assumi, sed eo in casu Calix velatus ante Missam ad Altare deferatur, et more solito in medio mensae super corporale statuatur; Clericus vero non tonsuratus ita se gerat ut in Missis a simplici Sacerdote celebratis. Poterit autem ad Missale Celebrantem assistere, folia vertere, palmatoriam sustinere, Calix autem, ab ipso Celebrante suo tempore abstersus et velatus, ac in medio mensae collocatus, absoluta Missa, in sacristiam deferatur.

Atque ita censuit et servari mandavit, die 10. Martii 1806 (D. a. 4181.)

¹ D. a. 3866, I. — ² Ib. 2515, VII.

fiteor moli duboko prignut prema oltaru; kod riječi *tibi pater* i *te pater* malo se okrene k C a da se ne podiže. Kad na celebrantov *Misereatur vestri* odgovori *Amen* uspravi se zajedno s D. Na riječi: *Deus tu conversus* inklinira srednje.

3. Incenzacija. Svršivši pristupne molitve polazi zajedno s C i D k oltaru bez genufleksije. Kad C poljubi oltar i okrene se, da stavi tamjan u kadionicu, S stoji sklopljenih ruku s lijeve C ali malo iza njega. Kada celebrant uzme kadionicu i napravi reverenciju prema križu i oltaru, S će pokleknuti; tako će činiti za cijele incenzacije. Prati celebranta držeći desnom rukom kazulu, a lijevu drži na prsima. Poslije svršene incenzacije oltara stane s lijeve D na strani epistole in plano te prije nego će D incenzirati C, zajedno će s njim duboko nakloniti glavu prema C a tako i poslije incenzacije.

4. Introit i Kyrie. Stupi tada bliže k oltaru stojeći in plano (ako oltar ima više stepenica tada na donjoj) malo D na desno tako da C D i S čine polukrug. Prekriži se, kada se C prekriži za početak introita. Na *Gloria Patri* nakloni glavu prema križu. Tako ostaje stojeći i kada moli naizmjenice s C *Kyrie eleison*. Ako C ostane kod knjige, dok se ispjeva *Kyrie*, S se pri koncu *Kyrie* na znak ceremonijarov povuče iza D. Ako li se pak ide k sjedalima, bez genufleksije polaze i tu napred S za njim D a na koncu C. Natrag se vraćaju duljim putem. Niže pobliže o tom.

5. Gloria. S stoji in plano iza D a ovaj iza C u sredini oltara. Kad C kod *Gloria* na riječ *Deo* nakloni glavu, isto učini i S i odmah bez genufleksije ide na lijevo k C, gdje s njim zajedno i s D moli *Gloria*. Kada C naklanja glavu i on će to učiniti, a na koncu se prekrižiti. Nije nigdje propisano, da se drži celebrantu kanonska tablica; ali ako je nužno kojiput, neka je pri koncu postavi na svoje mjesto, da se bude mogao za vremena zajedno s C prekrižiti. Ako se ne sjedi, ostaje sklopljenih ruku uz C, dok se ne otpjeva cijeli *Gloria*, te s njim naklanja glavu, kad kor pjeva *Adoramus te, Gratias agimus tibi* itd. a na koncu bez genufleksije i naklona silazi na svoje mjesto iza D.

6. Na sjedalima. Izgovorivši *Gloria* polazi C sa D i S na sjedala. Ako su sjedala ravno na strani epistole, to će S prekriživši se na koncu *Gloria* pokleknuti na supedaneju i poći napred k sjedalima, za njim D a na koncu C. Ili će ići tako, da S bude s desne C, a D s lijeve te će ga, kad bude silazio niz stube, pridržati za ruku. Ako li su sjedala više prema puku, tada će biti zgodnije duljim putem sići k njima; naime, svršivši *Gloria* C će zajedno s D i S bez inklinacije sići od oltara dolje na sredinu, tu napraviti reverenciju (D i S genuflektiraju super gradum), tada S ide napred k sjedalima za njim D a na koncu C, koji prvi sjedne, a D i S mu poravnaju kazulu, da ne sjedne na nju. Tada S uzevši biret držeći ga objema rukama pred prsima nakloni se prema D i sjedne, te stavi biret na glavu a ruke položi na tunicelu blizu koljena. Kada se u *Gloria* pjeva *Iesu*

Christe i ostale riječi, na koje valja nakloniti glavu, skine desnom rukom biret, te ga drži na desnom koljenu a glavu duboko nakloni. Na riječi: *Cum Sancto Spiritu* ustanu sva trojica, otkrivši prije glave, birete stave na sjedala ili ih predadu c ili kojem nižem službeniku; D i S poravnaju kazulu na C te idu zajedno, S (nešto brže) s lijeve C, k oltaru i to uvijek duljim putem. Pred oltarom naprave reverenciju (S i D genuflektiraju super gradum), C se uspne stubama k oltaru, a D i S stanu na svoja mjesta, S in plano iza D.

7. Oracija i epistola. Na *Dominus vobiscum* stoji u sredini pred najnižom stepenicom (in plano) iza D te zajedno s njime i s C polazi bez reverencije oltaru na stranu epistole i tu stane (in plano) iza D, da s njim i s C čini ravnu crtu, koja ide okomito na duljinu oltara. Na *Oremus* naklanja glavu prema križu, isto tako na *Jesus*, a na ostala imena svetih ravno prema oltaru, osim ako su im glavne slike na oltaru, tada prema njima. Za pjevanja oracije (ako ih je više, kod zadnje) primi od c ili kojeg drugog podvornika knjigu za čitanje epistole; knjigu drži objema rukama pred prsima s otvorom prema svojoj ljevici. Kad se pjeva *in unitate* (u zadnjoj oraciji, ako ih je više) polazi u sredinu, poklekne i vrati se na svoje mjesto. Poslije odgovora *Amen* otvori knjigu i pjeva epistolu u propisanom tonu. Svršivši epistolu zatvori knjigu i držeći je, kako je gore rečeno, polazi u sredinu te pokleknuvši na najnižoj stepenici, idući in plano dođe sa strane epistole i tu in plano stane i čeka, dok C svrši gradual, tada klekne (ili ako je C već bio gotov, odmah čim dođe) na najgornju stepenicu oltara, knjigu malo gornjim krajem spusti; poljubi ruku C, položenu na knjigu, a tada primi od njega blagoslov. Ustane, okrene se malo na lijevo i preda knjigu c ili kojem akolitu. Može je predati i D, gdje je običaj.

8. Evanđelje. Predavši evanđelistar uzme bez reverencije misnu knjigu te okrenuvši se prema sredini oltara siđe pred oltar in plano. U sredini poklekne te se uspne na stranu evanđelja, postavi zgodno knjigu na oltar te stane na drugu stepenicu i čeka C. Pokaže C evanđelje, te odgovara: *Et cum spiritu tuo, Gloria tibi Domine* i križ pravi na čelu, ustima i prsima zajedno s C. Ako treba, obrnut će list, a na koncu evanđelja kaže: *Laus tibi Christe*. Kad C svrši evanđelje, S stanē na podnožje oltara (suppedaneum) i stavi knjigu nešto bliže k sredini tako, da bude C mogao stojeći u sredini lako iz nje čitati, a opet tako da ne bude smetala kod recitiranja *Credo*. Sađ će C stavljati tamjan u kadionicu a S stoji nešto iza njega, kako je rečeno kod incenzacije. Kada D pođe na svoju stepenicu, da moli *Munda cor*, S siđe dolje in planum bez genufleksije i stane tu u sredini, ali malo više prema strani evanđelja. Kad D uzme knjigu i siđe dolje, S poklekne s njim na najnižoj stepenici (ako ne moraju nešto čekati, dok se na koru ispjeva) te pođu na mjesto, gdje se ima pjevati evanđelje. S sklopljenih ruku ide pred D; došavši na mjesto, S se okrene tako, da mu je na lijevo oltar, primi s obadvije ruke knjigu,

koju mu otvorenu daje D; knjigu drži otvorenu na prsima tako da i lice pokrije. U tom položaju ostaje do kraja evanđelja te ne pravi nikakvih inklinacija ni genufleksija. Kad D svrši evanđelje, S spusti knjigu niže tako, da može vidjeti mjesto, koje mu D pokaže, zatim držeći otvorenu knjigu ide bez genufleksije ravno k C, tu pred njim spusti knjigu više na lijevu ruku, a desnom pokaže na početak evanđelja, tada opet pridrži i desnom, te daje knjigu C poljubiti. Zatim zatvori knjigu, nakloni se C te se side in planum na strani epistole, preda knjigu ceremonijaru ili akolitu i tu stoji malo licem okrenut prema D, koji incenzira celebranta. Poslije incenzacije stane D iza C, a S iza D na svoje mjesto, gdje genufektiraju.

9. *Credo*. Na *Credo* kod riječi *Deum* nakloni glavu te bez druge reverencije uzide k oltaru na lijevo C te s njim i s D recituje *Credo*. Na *Et incarnatus est* genufektira s C, na *adoratur* duboko nakloni glavu, a na koncu se prekrži. Ako se ne ide sjediti, tada ostane S uz C sklopljenih ruku, dok pjevači ne dođu do *Et incarnatus est*. Nešto prije tih riječi sprema se C, D i S da kleknu na podnožje oltara (supped.), gdje kleče naklonivši glavu, dok pjevači ispjevaju: *Et incarnatus . . . homo factus est*. Zatim S uzade s C k oltaru i stoji mu s lijeve sklopljenih ruku, te se vlada, kako je rečeno kod *Gloria*. Ako li se ide sjediti, tada svršivši *Credo* polaze k sjedalima onako, kako je rečeno kod *Gloria*. Na *Et incarnatus* otkrije sa i duboko nakloni glavu (samo na Božić i Blagovijest polaze C, D i S k najnižoj stepenici oltara i ondje kleknu i duboko naklone glavu). Kad D polazi po burzu, zajedno s njim ustane otkrivši glavu te stoji na svom mjestu držeći objema rukama biret pred prsima. Kada se D nakloni C, može S sjesti i pokriti glavu, te opet otkriti glavu i ustati, kad D položivši na oltar korporal genufektira u sredini oltara i vrati se na svoje mjesto, i tada s njim uz običajne naklone opet sjesti i pokriti se. Ili može ostati cijelo vrijeme stojeći, dok se ne vrati D.¹ Kad se pjeva: *Et vitam* otkrije se, ustane te kao kod *Gloria* vraća s C i D k oltaru, poklekne in gradu, te stane na svoje mjesto iza D. -- Ako nema *Credo* poslije incenzacije celebranta stane na svoje mjesto, kako je rečeno gore pod 8 na koncu.

10. *Offertorium*. Na *Oremus* poklekne i polazi k stoliću, gdje je kalež i velum. Okrenut k stoliću kalež otkrije i uz pomoć akolita stavi na sebe velum; lijevom prihvati kalež za držak a desnom pokrije ga desnim krajem vela, te odozgo na kalež stavi desnu ruku. -- Ako u misi nije bilo *Credo*, na palu stavi burzu s korporalom. -- Držeći ovako kalež nosi ga na oltar bez ikakove reverencije, stane đakonu na desno, koji mu otkrije kalež. Kad D uzme s kaleža patenu s hostijom, S lijevom primi kalež za držak a desnom ga purifikatorom obriše te preda đakonu kalež i purifikator. Uzme od akolita posudicu s vinom i daje je D, a dobivši je natrag od njega preda

¹ Jedno i drugo u Cerem. Episcop. L. II. c. VIII. 54. U Rimu postupaju po prvom načinu.

je akolitu, te desnom prihvati posudicu s vodom podigne je, da je C vidi i kaže: *Benedicte, pater reverende* i pusti iz posudice tri do četiri kapi vode u kalež te preda posudicu akolitu. Tada primi desnom rukom patenu od D te desnim krajem vela pokrije ruku i patenu, koju pritegne malo k prsima, okrene se na lijevo i side pred najnižu stepenicu u sredini, te poklekne i stane, patenu podigne prema licu. a lijevu ruku podmetne pod desnu, a malo prihvati lijevom rukom lijevi kraj vela, da mu se ne omakne.

11. Poslije ofertora do Pater noster. Tako stoji nepomično, to jest, ne pravi nikakvih genufleksija, kad ih drugi službenici čine. Kod incenzacije, kada dođe red na njega, okrenut će se prema D, spustiti ruku s patenom do prsiju te prije i poslije incenzacije malo inklinirati. Na *Orate fratres* spusti patenu do prsiju i moli¹ *Suscipiat*. Pri koncu prefacije patenu spusti do prsiju i ide bez genufleksije gori na lijevu stranu C, te s njime i s D srednje nagnut moli *Sanctus*; na *Benedictus* se uspravi ali ne pravi križa. Poslije se vraća bez ikakvih reverencija na svoje mjesto. Kada se C kod konsekracije nagne a D klekne na gornju stepenicu, S spusti patenu do prsiju i klekne na najnižu stepenicu, te kleči za cijeloga podizanja; tijelo drži ispravno samo kod samoga podizanja hostije i kažeža napravi duboki naklon glavom.² Kada C i D poslije podizanja kaleža genuflektiraju, ustane S i stoji dalje na svojem mjestu držeci pred licem patenu, ne genuflektira, kad C i D genuflektiraju.

12. Pater noster do pričesti. Na riječi: *Et dimitte nobis debita nostra* S genuflektira i ide gore k oltaru na desno te bez genufleksije stane s desne D, kojemu preda patenu. Kad mu skine velum poklekne prema Sakramentu, okrene se za lijevom rukom te side pred oltar na svoje mjesto; ovdje ne genuflektira; isto tako ne genuflektira, kad C i D genuflektiraju prije lamanja hostije. Kad C pjeva *Pax Domini sit semper vobiscum*, S genuflektira i polazi na lijevu C, gdje zajedno s njim i s D genuflektira, te duboko naklonivši glavu prema Sakramentu desnom se udara u prsi i poluglasno moli zajedno s C i D *Agnus Dei*. Odmah poslije *Agnus Dei* S genuflektira i silazi na svoje mjesto, gdje ne genuflektira. Bez genufleksije prima od D *pax* tako da mu se nakloni, svoje ruke podmetne pod njegove laktove, i odgovori: *Et cum spiritu tuo*, opet se nakloni. Zajedno genuflektira s D te pustivši ga preda se ide na desnu C bez genufleksije.

13. Pričest. Na *Domine non sum dignus* nakloni se srednje tijelom prema Sakramentu, ali se ne udara u prsi, nego drži ruke sklopljene. Kad C blaguje presveto Tijelo, duboko se nakloni tijelom; isto tako kad pije presveto Krv. Kad C iza kratke molitve ruke rastavi i stavi ih na oltar, S otkrije kalež i zajedno s C poklekne. Kod purifikacije najprije natije vino u kalež a za tim preko prsta C vino i vodu, preda

¹ Rubrika misala ne propisuje, da se *Suscipiat* moli srednje nagnut. A tako i većina autora protiv Martinuccia (V. ab Appelter).
² Vidi bilješku kod đakona na tom mjestu.

posudicu akolitu i uzme purifikator te ga stavi celebrantu na prste, koje drži nad kaležem.

14. Poslije pričesti do konca. Pođe tada noseći palu, gdje je običaj, na drugu stranu celebrantu, a pri tome genufektira na najnižoj stepenici. Došavši na stranu evanđelja uzme kalež od C te ga otare i osuši purifikatorom; na kalež stavi purifikator, patenu, palu, sklopi korporal i stavi ga u burzu. Uzme od akolita velum te njim pokrije kalež a odozgo stavi burzu. Ako bi smetao celebrantu kod *Dominus vobiscum* poslije Communiono, potegnuti će kalež i svu njegovu opremu prema strani evanđelja. Kad je složio kalež lijevom rukom uzme ga za držak a desnu postavi na burzu te okrenuvši se za desnom rukom siđe doli, genufektira u sredini i odnese kalež na stolić, gdje ga tako položi, kako je stajao na početku mise. Pođe tada sklopljenih ruku i stane iza C na svoje mjesto, ako je C na strani epistole bez genufleksije, a ako je u sredini oltara, tada S genufektira došavši u sredinu. Prati C i D poslije Postcommunio idući in plano od strane epistole u sredinu oltara, gdje ne genufektira.

Poslije *Ite missa est* ili *Benedicamus Domino* klekne zajedno s D na gornju stepenicu. Ako treba knjigu prenesti, učinit će to, kad D ispjeva *Ite missa est*, u sredini genufektira i položivši knjigu na oltar odmah će tamo kleknuti na gornju stepenicu. Kada C daje blagoslov, malo se nagne i prekriži. Ustane i ide na stranu evanđelja — ako već nije tamo — uzme tablicu s posljednjim evanđeljem — odnosno pokaže evanđelje u knjizi. Odgovara celebrantu: *Et cum spiritu tuo* i *Gloria tibi Domine* i pravi križ palcem desne ruke na čelu, ustima i prsima. Na *Et Verbum caro factum est* ne će pokleknuti, jer drži tablicu. Na koncu kaže: *Deo gratias*. Ako je knjiga bila prenesena, zatvori je. Pođe s C u sredinu te odavle okrenuvši se za svojom desnicom siđe prateći C, ako treba pridržat će ga, in plano genufektira, uzme bilet, pokrije se te sklopljenim rukama pred D polazi u sakristiju. Tu se otkrije i napravi naklon prema križu a onda prema C; te svuču odijelo.

4. Služba đakona.

1. U sakristiji. Neka D pogleda evanđelje i napjev *Ite missa est* ili *Benedicamus Domino*, da kod mise dolično i prema propisima može pjevati. Opere si ruke, i oblači se u odijelo za nj određeno. Stolu metne na lijevo rame, te je ispod desne ruke prekriži i pričvrsti pojasom. Kad oblači pojedine dijelove odijela, može moliti dotične molitve, a kod oblačenja dalmatike: *Indue me, Domine, indumento salutis et vestimento laetitiae, et dalmatica justitiae circumda me semper*. Pomaže celebrantu kod oblačenja, ako nije protivni običaj.¹ Kada C stavi bilet na glavu, i D će to učiniti. Prije nego će poći iz sakristije, otkrije glavu i duboko se nakloni križu a zatim C, pokrije glavu i sklopljenih ruku ide pred C iza S u crkvu. Na izlazu iz sa-

¹ D. a. 3866, I.

kristije u crkvu, ako je običaj, primit će, skinuvši prije biret, srednjim prstom desne ruke blagoslovenu vodu od c te pružiti C a zatim se sam prekrižiti, te se biretom pokriti.

2. K oltaru; pristupne molitve. Kada dođu k oltaru D preda svoj biret c ili akolitu i stojeći s desne C primi od njega biret poljubivši mu najprije ruku a onda biret i preda ga, kako je i svoj predao. Napravi zajedno sa subđakonom genufleksiju, dok se C bilo duboko nakloni bilo genuflektira. Odgovara tada C zajedno sa S pristupne molitve i pri tom sve čini, kako je rečeno za S (vidi str. 50).

3. Incenzacija. Svršivši pristupne molitve ide bez genufleksije s C gore, te dok C moli *Oramus te Domine*, stoji mu s desne strane ali malo iza njega. Kada se C okrene da stavi tamjan, D (stojeći na supedaneju prema strani epistole, ali tako da između njega i oltara može stati turifer), stavi desnu ruku na prsa a lijevom uzme od c ili od samoga turifera navikulu. Desnom rukom izvadi žličicu, poljubi je i dade C, kojega poljubi u ruku i malo se naklonivši kaže: *Benedicite, pater reverende*. Prihvati zatim objema rukama navikulu i pri- nese je bliže k turibulu otvorom prema C, da može lako iz nje uzimati tamjan. Kada je C stavio tamjan, uzme desnom rukom od njega žličicu poljubivši prije ruku C a tada žličicu, koju stavi u navikulu i preda zajedno turiferu lijevom rukom, a desnom prihvati od njega kadionicu na vršku lančića. Lijevo rukom prihvati lančiće nad poklopcem, poljubi na vršku i predajući kadionicu C poljubi ga u ruku. Ovdje valja opaziti, da D uvijek, kad predaje C kadionicu, drži desnom rukom lančiće na vršku a lijevom iznad poklopca; desnom dakle daje C u lijevu ruku vršak lančića a lijevom stavivši je pod desnu celebrantu i poljubivši je preda mu kadionicu u desnu ruku. Tada stane s desne C, svoju desnu ruku stavi na prsa, a lijevom pridržava kazulu te ga prati zajedno sa S kod incenzacije praveći reverencije, kako je rečeno za subđakona (str. 51). Kad se svrši incenzacija oltara i C načini zadnji zamašaj, pusti D kazulu, sklopi ruke i stane na drugu stepenicu na strani epistole. Primi od C kadionicu i to desnom rukom ispod njegove desne ruke prihvati lančiće iznad poklopca, a lijevom ispod lijeve ruke C, koju poljubi, siđe in planum s desne S, te naklonivši se glavom duboko incenzira C triplici ductu duplici ictu, poslije se opet duboko nakloni i preda kadionicu turiferu.

4. Introit, Kyrie i Gloria. Tada stupi na svoju stepenicu (prvu iza supedaneja) s desne C. I za D vrijedi, što je rečeno za S samo s tom razlikom, da je uvijek s desne C a na stepenicama pred S a iza C. Za križanje, inklinacije i odgovore kao i za zajedničko citiranje *Gloria* vrijedi, što je rečeno za S (str. 51). Ako se ide k sjedalima, tada D predaje biret C poljubivši najprije biret a onda ruku, a kad prima od njega, najprije ruku onda biret. Prije nego će sjesti napravi mali naklon prema S.

Bilješka. Ako nema ceremonijara, tada će D pokazati u knjizi Introit i odmah stati na svoje mjesto.

5. Oracija i epistola. Na *Dominus vobiscum* stoji D iza C i bez genufleksije polazi po svojoj stepenici na stranu epistole, tu stane ravno iza C. Na *Oremus* inklinira. [Ako nema c tada pođe ka knjizi i pokaže C oraciju; tu ostaje samo toliko, koliko je od potrebe da pokaže oraciju ili preokrene listove,¹ te se odmah povraća na svoje mjesto.] Kada c polazi od C, da subđakonu dade knjigu za epistolu, pristupi D ka knjizi i pokaže C epistolu. Na koncu epistole odgovori tiho: *Deo gratias*. Kada C svrši *Graduale* i ostalo, D se pomakne malo više k oltaru, da dade mjesto S, koji dolazi po blagoslov, kod kojega se okrene prema S. [Ako nema c primit će od S knjigu za evanđelje.] Pomakne se opet na mjesto gdje je stajao i tu stoji sklopljenih ruku (ako ne drži knjige), dok C ne počne evanđelje, kod kojega će napraviti križ² na čelu, ustima i prsima, kad se bude C križao (ako ne drži knjige). Tada će okrenuvši se za lijevom rukom sići in planum, te primiti od c ili akolita evanđelistar (ako ga već ne drži) i uzvratiti mu reverenciju. Knjigu drži objema rukama odozdo, naslonjenu gornjim krajem na prsa s otvorom prema lijevoj ruci.

6. Evanđelje. Polazi tako s knjigom do sredine oltara, poklekne in gradu i uzide k oltaru, te stavi knjigu na oltar ne baš posve u sredinu, nego više k strani epistole tako, da dio što mu je bio u rukama, stoji malo izvan mense oltara, da je može lakše s oltara dignuti. Tu stoji dok C svrši evanđelje. Kod stavljanja incenza vlada se kao na početku mise, samo što ne uzima kadionice, nego daviš navikulu c ili turiferu side okrenuvši se za lijevom rukom sa supedaneja na svoju stepenicu, te klekne na oba koljena na rub supedaneja i okrenut prema oltaru naklonivši duboko glavu moli sklopljenih ruku: *Munda cor meum ac labia mea, omnipotens Deus, qui labia Isaiae prophetae calculo mundasti ignito, ita me tua grata miseratione dignare mundare, ut sanctum evangelium tuum digne valeam nuntiare. Per Christum Dominum nostrum. Amen*. Ustane, uzme s oltara evanđelistar i licem okrenut k C imajući s desne oltar klekne na oba koljena kao i prije na rub supedaneja³ i pruživši knjigu prema C moli od njega blagoslov, veleć: *Jube, domne, benedicere*. Dobivši blagoslov polubi ruku, što ju je C postavio na knjigu, ustane, nakloni se celebrantu i side dolje in planum te stane s desne S. Ako još pjevaju pjevači gradual, čeka, a kad svrše, poklekne in gradu i pođe za S na mjesto, gdje se pjeva evanđelje. Tu okrenut licem prema S (oltar je subđakonu na lijevu ruku) dade mu knjigu. Sklopljenih ruku pjeva: *Dominus vobiscum*. Kad dobije odgovor, otvori ruke, lijevu stavi na knjigu a palcem⁴ desne ruke pravi križ na početku evanđelja pjevajući: *Sequentia* ili *Initium*, tada ljevicu otvorenu stavi na prsa a palcem desne pravi križ na čelu pjevajući dalje: *sancti evangelii* i odmah

¹ To se uvijek čini rukom, koja je dalje od C, dok se druga, ako je slobodna položi na prsa.

² D. a. 3535, III; 4057, V.

³ Rit. celebr. Miss. VI, 5; V. ab Appeltern.

⁴ Ostali prsti imaju biti ispruženi i zajedno složeni.

za stanke u pjevanju napravi križ na ustima, a tada na prsima, veleći *secundum* te sklopi ruke pjevajući: *Matheum* ili *Marcum* itd. Dok pjevači odgovaraju, uzme kadionicu i pokadi njom evanđelistar duplicu ictu najprije u sredini, zatim sebi na lijevo a onda na desno, duboko naklonivši glavu prije i poslije. Preda kadionicu i sklopljenih ruku pjeva evanđelje. Inklinira i genuflektira, ako treba, prema knjizi. Kad svrši evanđelje, pokaže desnom rukom evanđelje subđakonu, malo stupi na trag, da pusti S, licem okrenut k oltaru; na to se okrene k C i pošto je S sišao in planum, incenzira C običnim načinom naklonivši mu se prije i poslije incenziranja. Preda kadionicu turiferu i pođe na svoje mjesto (na gornju stepenicu iza C) i tu genuflektira.

7. *Credo*. Kada C pjeva *Deum* duboko nakloni glavu i polazi bez genufleksije k C na desno, te s njim i sa S moli *Credo*. Inklinira, genuflektira i križa se s C. Ako sa S drži kanonsku tablicu, pusti je prije: *Et incarnatus est*, da na te riječi može pokleknuti i opet prije konca, da se dospije zajedno s C prekrížiti. Ako se ne ide sjediti ostane D gore uz C, dok pjevači ne dođu do *Et incarnatus est*. Nešto prije tih riječi silaze C, D i S bez inklinacije na gornju stubu, te kleknu na supedanej, a na riječi *Et incarnatus est... homo factus est* duboko naklone glavu. Kad svrše taj vers, pođe D s C gore k oltaru, gdje genuflektira i imajući mensu oltara na lijevo polazi k stoliću, gdje se nalazi kalež. Uzme burzu s korporalom s obadvjema rukama, otvor okrene k sebi a drži je do visine očiju.¹ Vraća se duljim putem, u sredini pred oltarom genuflektira na najnižoj stepenici, uzide k oltaru s desne C (koji se malo pomakne k strani evanđelja), te tu rasprostire korporal (kako se korporal rasprostire gledaj str. 31) i ostane uz C, dok se ne ispjeva *Credo*. — Ako se ide sjediti, vrijedi što je rečeno kod *Gloria*, što se tiče polaska onamo i povratka k oltaru, zatim što se tiče raznih reverencija. Kad kor otpjeva: *Et incarnatus est... et homo factus est*, ustane D, biret postavi na sjedalo, te sklopljenih ruku dođe pred C, te mu se glavom duboko nakloni i polazi k stoliću, da uzme burzu s korporalom; nosi je, kako je gore rečeno. Došavši pred C opet mu se nakloni; pred oltarom genuflektira na najnižoj stepenici, uzide k oltaru i rasprostire korporal. Namjesti zgodno misnu knjigu bliže ka korporalu, genuflektira gore i kratkim putem vraća se na svoje mjesto, sjedne na sjedalo i stavi na glavu biret. Kada se svi povrate na koncu *Credo* k oltaru, D stane iza C na svoje mjesto. Ako u misi nema *Credo* tada već tu stoji povrativši se od pjevanja evanđelja.

8. *Offertorium*. Na *Oremus* polazi D bez genufleksije na desnu stranu C. Kad S donese kalež, skinut će D s njega velum i postaviti ga na oltar. — Ako nije bilo u misi *Credo*, tada će uzeti najprije s kaleža burzu s korporalom, te je postaviti na stranu evanđelja, a korporal rasprostrijeti, kako je gore rečeno. — Tada skine s kaleža palu i postavi je na oltar bliže korporala, ali tako, da je može

¹ Caer. episc. l. I, c. 9, 3.

lako dignuti s oltara. Prihvati palcem i kažiprstom obadviju ruku patenu s hostijom tako, da lijevom rukom drži onu stranu, koja je prema njemu, a desnom protivnu stranu, te tako pruži C poljubivši najprije patenu a onda celebrantovu desnu ruku. Pri tom neka pazi, da ne bi svoje lijeve ruke držao nad celebrantom. Poslije toga uzme lijevom rukom kalež za držak a preko palca stavi purifikator, koji pokriva držak i podnožak kaleža, desnom uzme posudu s vinom i nalije u kalež, koliko C traži, vrati posudicu s vinom, te daje jednako držeći kalež lijevom rukom, da S ulije u nj vode. Ovije tada purifikator oko kažiprsta desne ruke, te njim obriše one kapljice u kaležu, koje se nalaze na stijenama kaleža. Purifikator stavi na oltar, a kalež prihvati desnom rukom ispod kupe (da C uzmogne primiti ga za držak) a lijevom za podnožak. Poljubi kalež na podnošku a celebranta u ruku, te mu preda kalež; ali tako da sam još drži desnom rukom kalež na podnošku ili je podmetne pod lakat celebrantu, dok ljevicu stavi na prsa te uprviši oči u križ moli zajedno s C: *Offerimus tibi, Domine, Calicem salutaris, tuam deprecantes clementiam: ut in conspectu divinae majestatis tuae, pro nostra et totius mundi salute cum odore suavitatis ascendat. Amen.* Svršivši molitvu makne ruku od kaleža, te prihvati palu, kojom kalež pokrije. Uzme lijevom rukom patenu a desnom purifikator, te ju otare, i pomogne S staviti je pod velum, a purifikator složen stavi uz korporal s desne ruke celebrantu.

9. Incenzacija. Stavljanje tamjana kao prije Introita (str. 56). Kada preda C kadionicu, desnom rukom pridrži kalež na podnošku a lijevom pridržaje C kazulu, da mu ne smeta. Kada C okadi oblata, pomakne malo kalež iz sredine prema strani epistole ali ne izvan korporala, te genufektira prije incenzacije križa. Poslije incenzacije križa pomakne kalež na njegovo mjesto, genufektira¹ i prati C kod incenzacije oltara, kako je rečeno na navedenom mjestu. Incenzira C zatim pođe na ugao stepenica in plano, te okrenut k S incenzira ga duplici ductu et duplici ictu naklonivši mu se prije i poslije incenzacije, preda kadionicu turiferu ili ceremonijaru i pođe na svoje mjesto (drugu stepenicu iza C), tu genufektira i okrenuvši se bude incenziran od turifera, kojemu se malo nakloni prije i poslije incenzacije. Okrene se k oltaru bez genufleksije, te moli *Suscipiat* bez inklinacije.

10. Od tihih molitava (secreta) do podizanja. Izmolivši *Suscipiat* ostaje na svom mjestu iza C do konca prefacije. — Ako nema ceremonijara, tada izmolivši *Suscipiat* ide bez genufleksije ka knjizi (s lijeve C) da pokaže C tihe molitve i da mu otvori prefaciju. Ako bi trebalo kod prefacije obraćati list, ostat će dotle uz C, inače odmah silazi, čim mu otvori prefaciju. — Pri koncu prefacije polazi bez genufleksije na desno C i s njim zajedno moli srednje

¹ Ako se na oltaru čuvaju moći ili su slike ili kipovi svetaca sa strane, poslije incenzacije križa D poklekne, C incenzira najprije stranu evanđelja, D opet poklekne i prati dalje C kod incenzacije oltara.

nagnut *Sanctus*; na *Benedictus* se uspravi i prekriži. Pođe na drugu stranu C ka knjizi pokleknuvši u sredini. Kod *Memento* malo odstupi od knjige. Ostaje tu sve do: *Quam oblationem*.

11. Pretvorba. Kada C govori: *Quam oblationem*, D siđe na svoju stepenicu, genufektira i stane na istoj stepenici malo desno C. Kad se C nasloni na oltar, da izgovori riječi konsekracije, D klekne na oba koljena na supedanej, te kad C poklekne, duboko nakloni glavu, a kad podiže hostiju prihvati lijevom rukom otraga kazulu, te je malo podigne a desnu stavi na prsa, glavu drži uspravno i očima prati presveti Sakrament,¹ opet kad C genufektira, duboko nakloni glavu. Dok se C diže od genufleksije, ustane i D, pristupi s desne k C i otkrije kalež, palu stavi na oltar, ali tako zgodno, da je može poslije lako prihvatiti, opet klekne na svoje mjesto. Opet se duboko nakloni, kad C poslije konsekracije vina poklekne; kod podizanja pridrži kazulu, a kad C spusti kalež na oltar, nakloni glavu, ustane, uzme palu i pokrije kalež, poklekne zajedno s C i pođe na drugu stranu C te opet poklekne.

12. Poslije pretvorbe do *Agnus Dei*. D ostaje kod knjige, pokazuje C molitve i okreće listove. Kod *Memento* za pokojne odstupi od knjige. Na *Nobis quoque peccatoribus* ne treba se udariti u prsa.² Na *Per quem haec* genufektira i pođe na desnu C, gdje otkrije kalež i genufektira zajedno s C. Kad C poslije *Omnis honor et gloria* otrese prste nad kaležem, pokrije kalež, genufektira s C; stoji uz celebranta, na *Oremus* nakloni glavu prema Sakramentu, a kad C počne *Pater noster*, genufektira i siđe na svoju stepenicu iza C. Kad C pjeva: *Et dimitte nobis*, genufektira i uzade C s desne, uzme patenu od S, otare je purifikatorom. Purifikator stavi uz korporal, na njega osovi patenu, odozdo je obavije purifikatorom te s obadviije ruke (desnom rub prema oltaru a lijevom prema sebi) drži okrenutu s udubinom prema C, poljubi patenu s naličja i C u ruku, kad uzima od njega patenu, a purifikator stavi na njegovo mjesto uz korporal. Tada stoji uz C sklopljenih ruku (ne križa se, kada se C križa s patenom). Kada C uzme hostiju na patenu, D otkrije kalež, stavi palu na oltar i poklekne zajedno s C. Opet stoji uz C sklopljenih ruku. Spustivši C partikulu u kalež D pokrije kalež, te zajedno s C genufektira.

13. *Agnus Dei*, *Pax*, *Pričest*. Zajedno s C i sa S moli uz duboki naklon glave poluglasno *Agnus Dei*, pri čemu se tri puta lako udari u prsi. Tada klekne na oba koljena uz C i kleči do kraja prve molitve prije pričesti; pri koncu ustane, poljubi zajedno s C oltar, ali ruke ne stavlja na oltar nego ih drži sklopljene, okrene se k C, pozdravi ga naklonom glave, stavi svoje ruke pod lakte C, te lice svoje s lijeve strane približi licu C i odgovori mu: *Et cum spiritu tuo*; opet ruke sklopi i nakloni se celebrantu. Poklekne i siđe dolje k S, te bez genufleksije dade njemu *Pax* stavivši ruke svoje na

¹ Ako pri tom govori: *Dominus meus et Deus meus* dobiva oprost od 7 godina i 7 kvadrageana. Isto vrijedi za podizanje kaleža. S. C. Indulg. 18. V. (12. VI.) 1907. Ovako može činiti i subdakon.

² D. a. 3535, III.

njegova ramena kaže: *Pax tecum*, odzdravi mu naklonom glave i sklopljenih ruku, genuflektira zajedno sa S i ide na lijevu stranu C, gdje ne genuflektira. Kada C genuflektira, prije nego će uzeti hostiju i opet poslije, kad se otkrije kalež, i D će s njim genuflektirati. Na *Domine, non sum dignus* srednje se nagne prema Sakramentu, ne govori ništa, niti se ne udara u prsa. Dok C uzima sv. hostiju i poslije pije sv. Krv, malo odstupi od oltara i duboko se nakloni i ostane tako, dok se C ne uspravi, ili poslije uzimanja sv. Krvi, dok stavi kalež na oltar. Dok S poslužuje C kod purifikacije, D će okrenuti listove misala i otvoriti misu dana, a kad je S gotov, uzet će D knjigu i prenesti je na stranu epistole, u sredini će genuflektirati.

14. Poslije pričesti do konca. Prenesavši knjigu stane na gornju stubu iza C, ako nema c, pokaže C komuniju. Prati C, kad ide u sredinu oltara (ali ne genuflektira u sredini), da pjeva *Dominus vobiscum*, i vraća se opet s njim na stranu epistole, gdje C pjeva postkomuniju, za koje se D vlada kao kod kolekte, to jest stoji na gornjoj stepenici iza C, a ako nema c, stoji uz knjigu, da pokaže C motivte i ako treba obraća listove i na koncu zadnje zatvori misal, ako je zadnje evanđelje *In principio*, inače ga ostavi otvorena. Prati opet C u sredinu, gdje ne genuflektira. Kad kor odgovara celebrantu: *Et cum spiritu tuo*, bez genufleksije se okrene za desnom rukom k puku tako, da mu je C za leđima¹ i pjeva *Ite missa est*. Svršivši pjevanje opet se okrene k oltaru i malo se pomakne k strani epistole, da dade mjesta S. Ako je u misi *Benedicamus Domino*, odgovorit će poluglasno C *Deo gratias*, a onda ne okrenuvši se pjevati *Benedicamus Domino*. Prije nego će C dati blagoslov, kleknu usporedno D i S na supedanej; na blagoslov duboko nakloņe glavu. D ustane i ostane na svojem mjestu. Na riječi: *Et verbum caro factum est* genuflektira. Na koncu evanđelja ne odgovara, nego uzide k oltaru, nakloni se zajedno s C, te okrenuvši se za lijevom rukom silazi niz stube, tu in plano okrene se k oltaru, genuflektira, primi od c ili od koga drugoga celebrantov biret, koji poljubi i preda C poljubivši ga u ruku, uzme tada svoj biret i pokrivši se, ide pred C u sakristiju. Skine biret, nakloni se križu (ili glavnoj slici) i celebrantu, te svučie odijelo.

5. Celebrant.

Bilješka 1. Ovdje su samo one akcije, koje su različite od akcija u tihoj misi.

2. Glede glasa valja pamtiti: *vox sonora* upotrebljava se u onim dijelovima, koji se imadu pjevati; *vox submissa* (da samo službenici kod oltara mogu čuti) kod svih molitava i čitanja, što ih svećenik u tihoj misi govori glasno ili poluglasno, izuzima se blagoslov na koncu mise; *vox secreta* kao inače u tihoj misi.

3. Ako je propisana genufleksija u onim dijelovima, koje pjeva kor ili D ili S, tada C čitajući tiho te dijelove ne genuflektira, nego tek onda, kada se pjeva²; izuzetak je kod *Credo*.

¹ V. ab Appeltern. — ² D. a. 4057, VI.

1. U sakristiji; k oltaru do incenzacije. Celebrant valja da pogleda one dijelove mise, koje će morati pjevati. Zatim se obuče u misno ruho i pokrije glavu biretom. Prije nego će ići k žrtveniku, otkrite glave pozdravi križ ili glavnu sliku u sakristiji i uzvрати malim naklonom pozdrav asistencije. Zatim pokrite glave, sklopljenih ruku ide za D. Ako prima na ulazu u crkvu blagoslovenu vodu, skinut će bired i desnom rukom primiti od D blagoslovenu vodu, te se prekriziti i opet pokriti. Došavši pred oltar skine bired i preda ga D; ako je u oltaru presv. Sakramenat, genuflektira in plano, inače se duboko nakloni i počne pristupne molitve.

U *Confiteor* na riječi *vobis fratres* i *vos fratres* ne uspravljajući se malo se okrene k D a onda k S.

Na *Miseratur vestri* također se okrene malo k đakonu a onda k subđakonu, ali samo malo nakloni glavu.

2. Incenzacija.¹ a) Stavljanje tamjana u kadionicu. Poljubivši oltar okrene se za desnom rukom i malo se pomakne k strani evanđelja, licem okrenut k D lijevu ruku stavi na prsa, a desnom prihvati žličicu od D, te njom uzima iz navikula tamjan i stavlja ga na žeravicu u kadionici. Po tri put meće tamjan (u sredinu, na lijevo i na desno) a uz to govori: *Ab illo benedicaris, in cuius honore cremaberis*. Preda žličicu D, sklopi ruke i odmah lijevu stavi na prsa² a desnom napravi križ nad tamjanom ne govoreći ništa. Okrene se k oltaru, te primi od D kadionicu, i to desnom rukom s prva tri prsta (ostala dva drži ispružena) prihvati lančice nad poklopcem iznad lijeve ruke D, a lijevom vršak lančica s palcem i kažiprstom.

b) Incenziranje križa i relikvija ili kipova. Ako je u oltaru presv. Sakramenat, C primivši kadionicu genuflektira, trima slobodnim prstima lijeve ruke prihvati se za oltar, i tada položivši lijevu ruku s vrškom lančica na prsa *triplici ductu et duplici ictu* incenzira križ, genuflektira te *duplici ductu et duplici ictu* incenzira relikvije (ili slike i kipove) najprije na strani evanđelja, genuflektira, na strani epistole, i odmah bez ikakove reverencije polazi da incenzira oltar. Ako na oltaru nema relikvija ili pokrajnih slika, tada okadivši križ genuflektira i ide da okadi oltar. — Ako se u oltaru ne čuva presv. oltarski Sakramenat, tada mjesto genufleksije C se duboko nakloni križu. Ovo vrijedi i za slijedeću točku.

c) Incenziranje oltara. Okadivši relikvije ili kipove na strani epistole (ili ako ih nema na oltaru ili se ne incenziraju, napravivši reverenciju križu) polazi C na stranu epistole, te polagano i dostojanstveno hodeći kadi oltar u tri maha prema unutrašnjoj strani, gdje su svijetnjaci. Ovi su zamašaji jednostavni. Došavši do kraja oltara spusti desnu ruku, koliko može, te sa dva zamašaja okadi oltar sa strane. Bez ikakova otezanja vraća se prema sredini i pri tom tri puta

¹ Ne smije se nikad ispustiti u svećanoj misi s D i S (D. a. 3039, VI). Ovo vrijedi i za incenzaciju kod ofertora.

² Ovako Menghini i Erker bolje nego oni, koji kažu da valja staviti lijevu ruku na oltar krivo navodeći: Ritus celebr. Missam tit. III, n. 5.

pokadi mensu oltara. Načiniivši propisanu reverenciju u sredini oltara prelazi na stranu evanđelja, gdje radi kao na strani epistole. No ka-
deći mensu ne vraća se k sredini oltara nego stojeći na strani evan-
đelja tri put pokadi mensu a zatim spustivši malo ruku prednji dio
oltara na strani evanđelja s tri jednostavna zamašaja idući k sredini
oltara. U sredini napravi reverenciju i idući prema strani epistole s tri
zamašaja pokadi prednji dio oltara na strani epistole. Tu stojeći na
kraju supedaneja preda kadionicu D, koji ga pokadi; prije i poslije
incenzacije odvrati đakonu pozdrav malim naklonom glave.

3. *Introit* do evanđelja. Na strani epistole čita iz Misala
introit i naizmjenice s asistencijom govori *Kyrie eleison*. Ako se ide
k sjedalima, dok kor pjeva *Kyrie*, tada uz reverencije¹ prema križu ili
tabernakulu siđe kraćim putem k sjedalu, gdje primi od D bired, te
njim pokrije glavu. Sjedeći drži ruke na kazuli blizu koljena. Pri
koncu *Kyrie* skine bired i preda ga D, ustane i pođe s D i S k oltaru
duljim putem; u sredini pred oltarom učini propisanu reverenciju, te
uziđe k oltaru. Ako se ne ide k sjedalima, poslije *Kyrie* pođe u sre-
dinu oltara i tu, kada kor svrši *Kyrie*, C intonira *Gloria in excelsis*
Deo, dalje nastavi s D i S *submissa voce* do konca. Ako se ne ide
k sjedalima, drži ruke sklopljene, te kad kor pjeva: *Adoramus te*,
Gratias agimus tibi itd. duboko naklanja glavu. Ako se ide k sje-
dalima, vrijedi ono, što je rečeno kod S (str. 51), samo što C od-
lazeći i dolazeći k oltaru mijenja reverenciju prema tome, da li je u
oltaru presv, oltarski Sakramenat ili nije. Kad sjedne, primi bired od
đakona i pokrije se. Na riječi *Adoramus te* itd., kad ih kor pjeva,
otkrije se i desnom rukom drži bired blizu desnoga koljena, a glavu
nakloni. Kad se vrati sa sjedala, ili ako je ostao kod oltara, kada kor
svrši pjevanje *Gloria*, poljubi oltar, te okrenuvši se prema puku pjeva:
Dominus vobiscum, a poslije toga pjeva oracije iz misala. Epistolu,
gradual, traktus, sekvenciju čita *submissa voce*. Kad S otpjeva epi-
stolu, dolazi k C, da primi blagoslov; C stavi desnu ruku na knjigu
(lijevu drži na prsima), S mu je poljubi, a C njega blagoslovi ne
govoreći ništa.

4. Evanđelje. Kad je dao blagoslov subđakonu, polazi u sre-
dinu oltara, gdje duboko nagnut moli *Munda cor* i sve drugo kao
kod tihe mise. Na koncu evanđelja ne ljubi knjige niti ne govori:
Per evangelica. Svršivši evanđelje vrati se u sredinu i tu stavlja tamjan
u kadionicu veleći *Ab illo benedicaris*. Okrene se k oltaru, a kad ga D
moli za blagoslov, okrene se k njemu i sklopljenih ruku govori: *Do-*
minus sit in corde tuo et in labiis tuis, ut digne et competenter an-
nunties evangelium suum. In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti.
Amen. Govoreći *In nomine Patris* etc. napravi desnom rukom nad
njim križ i stavi ruku na knjigu, da je D poljubi. Dok D silazi niz
stube, C se pomakne na stranu epistole i tu stoji sklopljenih ruku
licem prema oltaru. Kad D počne pjevati evanđelje (*Dominus vo-*

¹ Martinucci i Müller proti Erkeru.

biscum), okrene se sklopljenih ruku prema njemu i tako stoji do konca evanđelja. Na *Sequentia* pravi križ palcem desne ruke na čelu, ustima i prsima. Na ime *Jesus* inklinira prema križu, a inače u smjeru, kamo gleda; ako treba genuflekirati, čini to također prema križu položivši kao i inače ruke na oltar. Kad D svrši evanđelje, donese S knjigu celebrantu, ovaj je prihvati s obje ruke i poljubi na mjestu, gdje mu je S pokazao govoreći tiho: *Per evangelica dicta deleantur nostra delicta*, D ga incenzira, a on mu odzdravi malim naklonom glave prije incenzacije i poslije.

5. *Credo*. Poslije toga se C sklopljenih ruku vrati u sredinu oltara, te k njemu okrenut zapjeva: *Credo in unum Deum*, ostalo nastavi *submissa* voce s D i S. Kada mole: *Et incarnatus est* pokleknu sva trojica. Ako se ne ide k sjedalima, kada kor pjeva *Et incarnatus est*, kleče na supedaneju, kako je rečeno na str. 53. Ako se ide k sjedalima, tada se samo otkriju i duboko naklone, kad se pjevaju spomenute riječi; inače drugo vrijedi za sjedenje, što je rečeno kod *Gloria*. Pri koncu ustane i ide k oltaru, u sredini napravi reverenciju, uzade uz stepenice i kad kor završi *Credo*, poljubi oltar u sredini, okrene se i zapjeva *Dominus vobiscum*. Ako nema *Credo* u misi, odmah, kako je bio od D pokađen, okrene se k oltaru, poljubi ga u sredini i okrenuvši se k puku zapjeva: *Dominus vobiscum*.

6. Prikazanje. Okrene se k oltaru i istim glasom pjeva: *Oremus*, te dalje *submissa* voce čita iz misala *Offertorium*. Uzme patenu s hostijom od D, te je prikazuje, kako je rečeno u obredu tihe mise. Blagoslivlje vodu desnom rukom a lijevu drži na oltaru: Za prikazanja kaleža, primi kalež od D i s njim zajedno moli: *Offerimus tibi*. Kaleža ne pokriva ni ne otkriva, kako ovdje tako i dalje pod cijelom misom, samo srednjim prstom lijeve ruke pridrži ga na podnošku, kad ga D otkriva i pokriva.

* 7. Incenzacija. Poslije molitvice: *Veni sanctificator*, okrene se, da stavi tamjan u kadionicu. Čini to, kako je rečeno na početku mise (str. 62) samo što pri tom moli molitvu: *Per intercessionem beati Michaelis Archangeli, stantis a dextris altaris incensi, et omnium electorum suorum incensum istud dignetur Dominus benedicere* (ovdje napravi desnom rukom križ nad kadionicom a lijevu drži na prsima) *et in odorem suavitatis accipere. Per Christum Dominum nostrum. Amen*. Okrenuvši se k oltaru primi od D turibul, te bez ikakove reverencije pokadi žrtvene darove ovako: Najprije napravi tri križa kadionicom nad kaležem i hostijom onako, kako to čini rukom i pri tom govori praveći prvi križ: *Incesum istud*, drugi *a te benedictum*, treći križ: *ascendat ad te, Domine*. Zatim potegne k sebi turibul, te njim napravi tri kruga oko hostije i kaleža i to najprije dva od sebe na desno okolo kaleža na lijevo, a treći obratnim putem: od sebe na lijevo okolo kaleža na desno. Pri tom govori, i to praveći prvi krug: *et descendat super nos*, drugi: *miser cordia*, treći: *tua*. Sada napravi reverenciju prema križu (duboki naklon glave, a ako je u

oltaru presv. Sakramenat genufleksiju), te incenzira križ, a onda oltar, kako je rečeno kod incenzacije na početku mise. Ako su na oltaru relikvije ili slike svetaca i njih će incenzirati poslije križa. Samo je ta razlika, što kod one incenzacije na početku mise ništa ne govori, dok kod ove incenzirajući križ i oltar govori tiho: *Dirigatur Domine, oratio mea . . . excusationes in peccatis*. Valja cijelu molitvu tako rasporediti, da se dovrši, kad se dovrši incenzacija oltara.¹ Predavajući kadionicu D govori: *Accendat in nobis Dominus ignem sui amoris et flammam aeternae caritatis. Amen*. Đakon ga incenzira; poslije toga C pere ruke² govoreći: *Lavabo* i nastavi misu po običaju.

8. Od prefacije do Agnus Dei. Zadnju sekretu završi pjevajući: *Per omnia saecula saeculorum*, te dobivši od kora odgovor nastavi pjevati i ostale verzete u cijelu prefaciju, kako je naznačeno u misalu. – Sve je ostalo kao u tihoj misi, samo što sam ne okreće listova u misalu, niti ne otkriva i ne pokriva kaleža. Poslije genufleksije, što je načinio iza riječi: *omnis honor et gloria*, zapjeva: *Per omnia saecula saeculorum*, a iza dobivena odgovora nastavi pjevati: *Oremus: Praeceptis salutaribus moniti* sve do: *Et ne nos inducas in tentationem*. Dobivši od kora odgovor tiho završi s *Amen*, te nastavi tiho molitvu: *Libera nos, quaesumus*, za koje primi od D patenu. Molitvu završi pjevajući: *Per omnia saecula saeculorum*, zatim praveći s partikulom tri križa nad kaležem pjeva: *Pax Domini sit semper vobiscum*.

9. Pax i pričest. Poslije prve molitve, što je moli iza *Agnus Dei*, poljubi oltar i dade poljubac mira D veleći: *Pax tecum*. Pri tome stavi ruke svoje na ramena njegova. Ne genufektira ni prije ni poslije. Nastavi dalje molitve i pričest. Kod ablucije prsta ne ide izvan sredine oltara, nego jednostavno stavi kalež izvan korporala na stranu epistole i dok drži palce i kažiprste obiju ruku nad njim, S mu lijeva preko prstiju vino i vodu, a zatim mu dade purifikator. Kad ispije abluciju, kalež stavi na stranu evanđelja izvan korporala a na nj purifikator, te ostavi S, da otare kalež i sve drugo pospremi.

10. Od pričesti do kraja. Poslije *Communio* vrati se u sredinu, poljubi oltar i okrene se prema puku, te zapjeva: *Dominus vobiscum*. Isto tako pjeva *Postcommunio*. Poslije opet: *Dominus vobiscum* pjeva okrenut prema puku i ostane tako okrenut, dok D ne ispjeva: *Ite missa est*. Sam C ovih riječi u svećanoj misi ne govori. Kad D otpjeva *Ite missa est*, okrene se C k oltaru i moli *Placeat*.

¹ Mogla bi se ovako rasporediti: Kod incenziranja križa: 1. *Dirigatur*, 2. *Domine*, 3. *oratio mea*; ako se relikvije ili slike incenziraju (4, 5, 6, 7) ne govori se ništa; kad incenzira stranu epistole: 8. *sicut*, 9. *incensum*, 10. *in conspectu tuo*, 11. *elevatio*, 12. *mannum*, 13. *mearum*, 14. *sacrificium*, 15. *vespertinum*; strana evanđelja: 16. *Pone*, 17. *Domine*, 18. *custodiam*, 19. *ori*, 20. *meo*, 21. *et ostium*, 22. *circumstantiae*, 23. *labiis meis*; oltar sprijeda: 24. *ut non declinet*, 25. *cor meum*. 26. *in verba malitiae*, 27. *ad excusandas*, 28. *excusationes*, 29. *in peccatis*. (Martinucci; V. ab Appeltern.)

² A ne samo prste kao kod tihe mise. Rit. celebr. Miss. VII, 10.

Ako u misi nije bilo *Gloria*, tada se C otpjevavši: *Dominus vobiscum* odmah okrene k oltaru, te submissa voce kaže: *Benedicamus Domino*. Dobivši odgovor čeka sklopljenih ruku, dok to isto otpjeva D, a zatim moli: *Placeat*. Blagoslov daje jasnim glasom kao kod tihe mise. Poslije svršenoga evanđelja dolazi u sredinu oltara, te sišavši pred najdonju stepenicu genuflektira in plano, ako je u oltaru presv. Sakramenat, a ako nije, tada napravi duboki naklon glavom, primi od D biret, pokrije njim glavu, te ide istim redom u sakristiju, kako je išao k oltaru. U sakristiji otkrije glavu, dubokim naklonom glave pozdravi križ ili sliku, a zatim malim naklonom odzdravi asistenciji. Svuče misno odijelo i obavi zahvalu.

Dodatak.

Pjevana sv. misa (Missa cantata).

1. Obred pjevane mise isti je kao i tihe.
2. Celebrant pjeva svē što i kod svečane mise, a k tomu još epistolu,¹ evanđelje i na koncu: *Ite missa est* ili *Benedicamus Domino*. Ovo pjeva na istom mjestu, gdje u tihoj čita ili govori. Sve ostalo, što ne pjeva, govori glasom kao kod svečane sv. mise. Na koncu daje blagoslov glasno.
3. *Kyrie* moli u sredini oltara.
4. Dok kor pjeva *Gloria* i *Credo* (a tako i kod *Kyrie*) može sjediti. Ako ne sjedi, stoji kod oltara sklopljenih ruku² i pravi propisane inklinacije. Na *Et incarnatus est* klekne na rub supedaneja.
5. Na svetkovine I. classis ispušta se commemoratio duplicis vel semiduplicis, a na svetkovine II. classis commemoratio simplicis.
6. Kod pjevane sv. mise ne ima incenzacije, ako nema za to posebnoga indulta,³ kakav su dobili kapucini od S. R. C. 7. XII. 1888.⁴
7. Ako kod pjevane mise posluhuje klerik (može imati više redove ili samo tonsuru), tada može odnesti već prije mise kalež na stolić i otvoriti misal. U tom slučaju dolazi C k oltaru sklopljenih ruku. Na ofertor donese klerik kalež na oltar, a poslije pričesti odnese ga na stolić. Kad C moli u *Confiteor*: *vobis fratres* ili *vos fratres* ne okreće se k njemu. Ako kod introita pokazuje celebrantu u knjizi, može tada C tu kod knjige govoriti: *Kyrie*. Epistolu pjeva klerik, makar i ne imao viših redova⁵, a C ju čita submissa voce, te si i sam odgovori: *Deo gratias*. Klerik, ako ima više redove (barem subđakonat), može kalež otrti, naliti u nj vino i vodu, pokrivati ga i otkrivati i poslije pričesti otrti⁶, ako to sam C ne učini.

¹ Rubrika misala (Rit. cel. miss. VI, 8) propisuje, da imade lektor pjevati epistolu; no gdje toga nema, izjavila je S. R. C. (D. a. 3350) „satius erit, quod ipsa epistola legatur sine cantu ab ipso Celebrante“. Iz ovoga slijedi, da je bolje, da C u pjevanoj misi čita epistolu, ali ne brani pjevati; zato ondje, gdje je običaj, kako je to kod nas, ima ostati, da ne bude sablazni u puku. Erker za ovo navodi odluku S. R. C., koje međutim nema u autentičnoj zbirci.

— ² Erker: Euchiridion 261, 5. — ³ D. a. 3611, VI. — ⁴ Ib. 3697, III. — ⁵ Ib. 2965, IV. — ⁶ Ib. 4181, IV.